

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Inese Pitkeviča

autora vai autoru grupas vārds, uzvārds

Kultūra kā vērtību sistēma

Metodiskie ieteikumi skolotājiem

darba nosaukums

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

Latvijas Universitātes realizētā projekta

**„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,
LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga, 2011

E - KULTUROLOĢIJA

Stundas struktūra

Stundas tēma: Kultūra kā vērtību sistēma.[2]

[3] Mācību stundas mērķis:

Izglītojamie izprot daudzveidīgās kultūras vērtības,
kas ir nozīmīgas

atsevišķam cilvēkam,
sabiedrības grupai vai
visai sabiedrībai.

[4] Mācību stundas uzdevumi:

1. Iepazīt dažādas teorijas par kultūras vērtību sistēmu;
2. Noskaidrot dotos jēdzienus;
3. Veidot diskusiju;
4. Izdarīt secinājumus;
5. Izpildīt darba lapu.

Pamatjēdzieni:

Kultūra, rase, mentalitāte, nacionāls, vērtības, vēlmes, sakrāls, profāns.

Mācību rezultāti:

1. Izpratne par kultūru kā vērtību sistēmu.
2. Saskatīt un vērtēt kultūras vērtības sabiedrībā.
3. Izpildīt darba lapas uzdevumus.

Resursi:

1. Prezentācija.
2. Metodiskie ieteikumi skolotājiem.
3. Uzdevuma darba lapa.

Stundas gaita:

	<i>Aktivitāte / mācību situācija</i>		Laiks/ min
	Apraksts/soļi skolotājam	Uzdevumi izglītojamiem	
Ierosināšanas fāze	1.Skolotājs demonstrē prezentāciju no 1. līdz 6. slaidam. 2.Noskaidro skolēnu pašreizējās zināšanas, kuras varēs papildināt stundas gaitā.	Vērot prezentāciju PowerPoint programmā, noskaidrot <ul style="list-style-type: none"> •stundas mērķi un uzdevumus; •saņem darba lapu. 	5min.

Apjēgšanas fāze	3. Vada procesu un provocē izglītojamos uz aktīvu darbību. 4. Skolotājs demonstrē prezentācijas 7. slaidu. 5. Turpina demonstrēt slaidus no 8. līdz 17.	Diskutē par kultūras izpausmes līmeņiem. Klausās skolotājas skaidrojumu par vērtību un vēlmju attiecības Noskaidro jēdzienus: <i>Kultūra, rase, mentalitāte, nacionāls, vērtības, vēlmes, sakrāls, profāns.</i>	25min.
Refleksijas fāze	6. Izskaidro 18. slaidu. 7. Turpina demonstrēt slaidus no 19. līdz 31. 8. Skolotājs izanalizē izpildītos uzdevumus.	Izpilda 1. uzdevumu. Iepazīst vērtību dalījumu. Pilda 2. uzdevumu	7min.
Vērtēšanas fāze	Darba lapai Nr.1 nav paredzēti punkti, līdz ar to vērtējums.	Mājas darbs. Izpilda 3. uzdevumu, izlasa doto tekstu „Pasaules uzbūve” Sagatavo materiālu diskusijai: <i>„Kam būtu jānotiek, lai kultūra kļūtu vērtīgāka par naudu?”</i>	3min.

Metodiskie ieteikumi skolotājiem.

Metodiskā materiāla mērķis ir sekmēt kvalitatīvas kulturoloģijas mācību stundas organizēšanu vispārējā vidējā izglītībā, veicinot pētniecisku, eksperimentējošu un radošu darba metožu izmantošanu mācību stundā.

Katras sabiedrības, tautas dzīves kārtību nosaka tās vērtību sistēma. Vērtību sistēma **izriet no pamatprincipiem par pasauli un cilvēku vietu tajā.** Tie ir mīti, vēsturiskā apziņa un tradīcijas.

[4] Mācību stundas mērķis:

Izglītojamie **izprot** daudzveidīgās kultūras vērtības, kas **ir nozīmīgas** atsevišķam cilvēkam, sabiedrības grupai vai visai sabiedrībai kopumā.

[5] Mācību stundas uzdevumi:

1. Iepazīt dažādas teorijas par kultūras vērtību sistēmu;

2. Noskaidrot dotos jēdzienus;
3. Veidot diskusiju;
4. Izdarīt secinājumus;
5. Izpildīt darba lapu.

Laiku pa laikam ir ļoti svētīgi sev pavaicāt

[6] **“Kas ir kultūra”** vai (*ja mēs šo jautājumu godprātīgāk formulējam*)

“kas ir MANA kultūra, kas ir MANA vērtība.”

[7] **Kultūras izpausmes līmeņi .**

Mēģināsim saprast, kā kultūra darbojās uz indivīda un kā indivīds var ietekmēt sabiedrības kultūras līmeni.

Pirmais līmenis – apstākļi, kuros cilvēki atrodas un ar kuriem viņiem jāsastopas ikdienā. Cilvēks piedzimst konkrētā laikā un telpā. Indivīdam ir sava ģimene, līdz ar to viņš saņems audzināšanu, kam ir tradīciju raksturs. Ļoti svarīgi ir gan vēsturiskie un ģeogrāfiskie apstākļi. Piemēram, indivīda dzīve atšķirsies no Āfrikas ciltī dzimušā vai kādā Eiropas valstī. Indivīda emocionālai stāvoklis spēlēs lielu lomu tālākai attīstībai, tāpēc ir svarīgi dzīves vērtību pamatu ielikt līdz 5 gadu vecumam;

Otrais līmenis - indivīds ienākot ģimenē iepazīst spēles noteikumus, kurus pieņem vai mēģina piedāvāt savus risinājumus. Izmantotas tiek jaunrades spējas, kas intelektam nepieciešams, lai izdzīvotu šajos apstākļos. Apvienojoties vairākiem indivīdiem veidojas sabiedrība, kurai ir sava noteikta kultūra, piemēram, *etniskā (rase, valoda, mentalitāte utt.) ļaužu kopa. Nacionālā kultūra, ko veido noteiktā teritorijā saistot ar etnosa pārstāvjiem (latviešu nacionālā kultūra);*

Trešais līmenis – indivīda garīgais līmenis, kas rodas pirmā un otrā līmeņa mijiedarbībā; šis konteksts ir visu nākamā līmeņa uzvedības un prasmju pamats. Indivīds ar savu dzīves gudrību ienāk sabiedrībā un mēģina sadarboties. Rietumu kultūra, kas vairāk orientēta uz arišķīgumu un Austrumu kultūra uz cilvēku iekšējo pasauli;

Ceturtais līmenis – saskatāma uzvedība un prasmes, kuras „no apakšas” izveidotās intelektuālās jaunrades ārējās manifestācijas – sabiedrības kultūras līmenis. Pasaules kultūra – kopīgas idejas, tendences, artefakti un vērtības.

[8] Dotais modelis darbojās dažādos vēsturiskos laiku posmos. Mātes un bērna attiecības ir svarīgas mums katram. To labi ilustrē dotais, piemērs, Mater Matuta, 5.gs. pirms Kr. Etrusku kultūrā, Mikelandželo darbs 16.gs. un popdīva Madonna ar audžu bērniem.

Vērtība ir lietas vai parādība, kuras īpašības nodrošina kādu cilvēka dzīvošanas vai attīstības vajadzību. Piemēram, pārtika ir vērtība, jo nodrošina organismu ar dzīvības nepieciešamajā

vielām, apgērbis ir vērtība, jo nodrošina mūs pret nosalšanu, un tālāk. Vērtība ir nauda, jo nodrošina iespēju tikt pie iepriekš minētā.

[9] **Vērtība = kultūras dzinulis**, ideja, kuras vārdā rit kultūras procesi

Vērtības un vajadzības varētu iedalīt trīs līmeņos;

- 1) fizioloģiskās,
- 2) sabiedriskās,
- 3) garīgās.

Attiecībā uz pirmo līmeni – **fizioloģiskajām**, vajadzībām diskusijas ir visai maz un viedokļi ir līdzīgi. Tās ir pašsaprotamas. Sarežģījumi un neizpratne sākās ar, kad ir runa par augstākām vērtībām, tām, kas nodrošina cilvēka vajadzības pēc drošības, stabilitātes, mīlestības un piederības, atzīšanas un pašcieņas, vajadzības pēc pašizpaušmes un pašizziņas.

[10] Kultūras pārmaiņu faktors ir dzīves apstākļu izmaiņas, kas ietekmē kultūru: no vienas puses tradīcijas, no otras puses – personiskā pieredze un intereses.

[11] **Iedrošīnies uzzināt!”**

- tāds ir **apgaismības** laika sauklis (17.-18.gs.). *Prātam tika ļauta tāda brīvība, kāda nebija piedzīvota kopš Grieķijas zelta laikmeta.*

Filozofi aizvien ir domājuši par **ideālo** un par **laimi**, bet atšķirībā no Grieķijas laikmeta filozofu Platona, Aristoteļa un Sv. Akvīnas Toma uzskatiem par abstrakto zināšanu lomu cilvēka pasargāšanā no samaitātības un laimes sajūtas radīšanā, apgaismības laika filozofu uztverē noderīgas ir tikai **praktiski izmantojamas zināšanas, kuras var pielietot cilvēka dzīves uzlabošanā.**

Zināmais psihologs Abrahams Maslovs (1908-1970) ir izstrādājis plaši izmantojamo cilvēka vajadzību piramīdu, uzskata, ka augstākās vajadzības pēc pašizpaušmes ir raksturīgas vien ļoti nedaudzām izcilām personībām, piemēram, zinātniekiem, skolotājiem, rakstniekiem, māksliniekiem. Tātad, jo augstākas vērtības, jo mazāk cilvēku, kas tās izprot un uzskata par svarīgām.

1. **Fizioloģiskās vajadzības:** gaiss, ūdens, miegs, barība, siltums, veselība, dzīves telpa, seksualitāte (pamatvajadzības).
2. **Drošība:** Aizsardzība no briesmām, kārtība un tiesības, drošība (vajadzības, kas orientētas uz izdzīvošanu nākotnē).
3. **Sociālās vajadzības:** ģimene, draudzība, grupas atbalsts, mīlestība, intimitāte, komunikācija.
4. **Sociālā atzinība:** sociālais statuss, atzinība, cieņa, ietekme, panākumi darbā un privātajā dzīvē, labklājība.

5. *Pašīstenošanās: individualitāte, apdāvinātība, personīgā potenciāla īstenošana, pašattīstība.*

*A.Maslovs, „Cilvēka motivācijas teorija”, 1943
lv.wikipedia.org/.../Maslova_vajadzību_hierarhija*

[12] Ko nozīmē labi dzīvot?

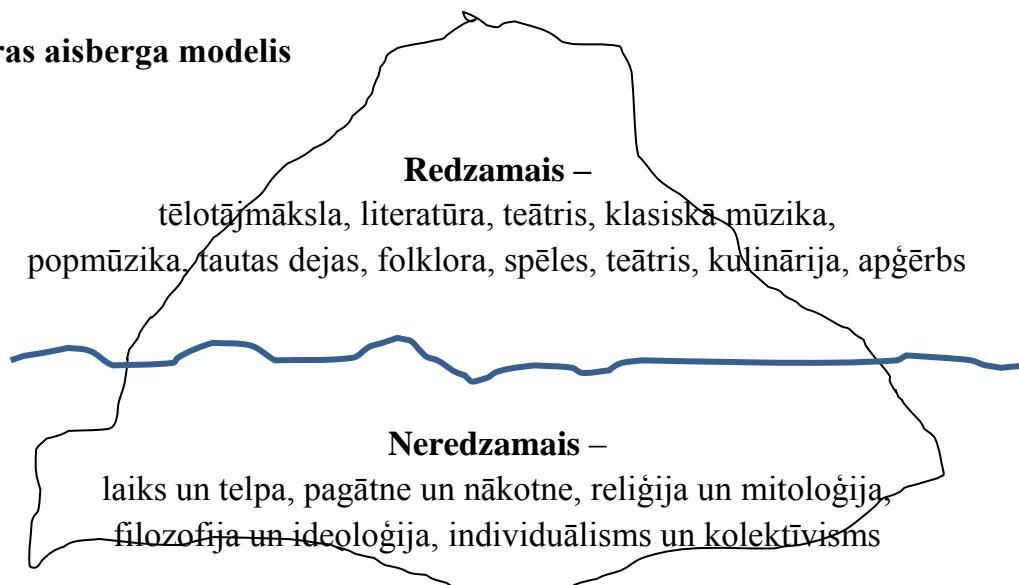
- Vai krīzes pamatā ir vērtību krīze?
- Ko nozīmē – sakārtot sevi?
- Kāpēc tas tik grūti?

[13] Vērtību un vēlmju attiecības

Visos laikos ir bijušas vērtībās. Vērtība ir atzīta par labu esam indivīdam, sabiedrībai vai pasaulē. Parāli vērtībām ir vēlmes, jo cilvēks vienmēr ir gribējis dzīvot labi. Interesanti ir tas, ka paskatoties vēsturiski vērtības mainās ātrāk nekā vēlmes. Vēlmes ir kā starpnieks, kad kaut kas trūkst, palīdz virzīt ražošanas sistēmu. Tāpēc vēlmes atbilst materiālajam un ekonomiskajam aspektam, bet „mūžīgās vērtības” ir garīgās vērtības.

vērtības	vēlmes
Garīgā pasaule	Materiālā pasaule
Eksistenciālie jautājumi	Ekonomiskie jautājumi
Radošā attieksme	Patērējoša attieksme

[14] Kultūras aisberga modelis

[15-16] Aisberga modelis netieši norāda, ka kultūras **redzamās daļas ir tikai tās neredzamo daļu izpausmes.**

Tajā arī tiek norādīts, cik grūti dažreiz ir saprast cilvēkus, kuri pārstāv dažādas kultūras, jo mēs varam ieraudzīt „viņu aisberga” redzamās daļas, bet mēs nevaram uzreiz ieraudzīt, kas ir tie pamati, uz kuriem tās balstās.

Aisberga modelis koncentrē mūsu uzmanību uz kultūras slēptajiem aspektiem.

[17] Kultūras aspekti

Aspekts	Jautājumi
Valdība un starptautiskās attiecības	Kā cilvēki pieņem likumus un tos īsteno? Kas valda pār cilvēku, un kā tiek izvēlēta valdība?
Resursi un ekonomika	Kādi dabas resursi ir pieejami cilvēku vajadzībām un tirdzniecībai? Kādas preces tiek ražotas? Kāda veida naudas sistēmu cilvēki izmanto? Kā cilvēki ražo, pērk un pārdod preces?
Reliģija un mīti	Kam un kāpēc cilvēki tic? Kā reliģiskie uzskati ietekmē ikdienas dzīvi?
Mācības un tehnoloģijas	Kā tiek izglītoti cilvēki? Kādas tehnoloģijas tie cilvēki izmanto gan skolās un ikdienas dzīvē? Kā "uzlabot" sabiedrību?
Ģimene un sabiedrība	Kā cilvēki ir saistīti viens ar otru? Kā cilvēki dzīvo ikdienā?
Māksla un amatniecība	Kā cilvēki rada gleznas, skulptūras, mūziku un arhitektūru? Kā atšķirt mākslu no amatniecības?

Runājot par kultūras aspektiem, lielāko tiesu visi koncentrējās uz mākslu un amatniecību, bet ļoti nozīmīgs aspekts kultūrā ir valdība un politika. *Kāpēc mums nepatīk politiķi vai valsts kurā dzīvojam?* Reklāma ir piespiedusi cilvēkus dzīties pēc automašīnām un drēbēm, kas viņiem nav vajadzīgas. Veselas paaudzes ir strādājušas nīstamo darbu tikai tādēļ, lai varētu nopirkt to, kas patiesībā nav vajadzīgs. Mūsu paaudze nav piedzīvojusi lielu karu vai lielu depresiju, toties mums ir liels gara karš. *Mums ir liela revolūcija pret kultūru.* Lielā depresija patiesībā ir mūsu dzīve. Mums ir garīga depresija, – tā konstatē Čaks Palanjuks “Cīņas klubā”.

[19] Kultūras interpretācijas

21.gs.nozīmīgs ir antropoloģijas jēdziens. **Antropoloģija** (grieķu *anthropos* - cilvēks, *logos* - mācība) ir zinātne par cilvēkiem šī jēdziena visplašākajā nozīmē. Antropoloģija ir holistiska (visaptveroša, integrējoša) zinātne, jo pēta cilvēkus gan visos laikos, gan visās izpausmēs. Antropoloģija nodarbojas gan ar cilvēku bioloģijas, gan kultūras un sabiedrisko izpausmju

pētīšanu. Galvenās antropoloģijas nozares ir Bioloģiskā jeb Fiziskā antropoloģija un Kultūras jeb Sociālā antropoloģija.

Antropoloģiskā pieeja

viss ko radījis cilvēks, visa sociālā informācija, ko radījis, uzkrājis nodevis un iekodējis zīmju sistēmā

Aksioloģiskā pieeja

kultūra kā vērtību kopums, kas pilnveido cilvēku kā cilvēcisku būtni. Vērtību teorija — filozofiska mācība par vērtībām.

“**Aksioloģija**” ir no sengieķu valodas cēlies vārds, kas tulkojumā nozīmē “mācība par vērtībām un to būtību”. Izteikumi par vērtībām atrodami jau senindiešu traktā “Arhašastra” (pēc dažām liecībām tas sarakstīts jau 4. gs. p.m.ē.). Tajā esot teikts, ka galvenā vērtība ir cilvēku koptā un apdzīvotā zeme, bet zemes iegūšanas, saglabāšanas un kopšanas līdzeklis – zinātne, ko mēs saucam – zinātne par vērtībām.

Senās Grieķijas filozofija, kas aizsākumā iezīmē tālāko pasaules uzskatu galvenās vadlīnijas, atklājas noteiktu vērtību koncepcija. Tā balstīta uz Protagora domu, **ka cilvēks ir visu lietu mērs**. Šis mērs saistīts ar harmonijas meklēšanu visā, ko rada brīvais cilvēks un kas domāts šim cilvēkam.

Aksioloģija attīstās līdztekus interesei par kultūras, cilvēku garīgās dzīves norisēm.

Turpinot tēmu kultūra kā process piedāvāju

[20]Kultūra kā dzīvs organisms Klifords Gīrcs teorija

“Ne zirnekļa tīkls, ne smilšu kaudze nav piemērots tēls kultūras organizācijai. Drīzāk der astoņkājis, kura taustekļi ir savstarpēji itin vāji saistīti ar nervu šūnām un to, kas astoņkāji saucas par smadzenēm, bet kam tomēr izdodas gan pārvietoties, gan vismaz kādu laiciņu saglabāties kā dzīvot spējīgai, kaut arī mazliet neveiklai vienībai.”

Klifords Gīrcs (Clifford James **Geertz** dz.1926.g.) ir amerikāņu antropologs, interpretatīvās antropoloģijas virziena pārstāvis, viņš ir iespaidojis kultūrantropoloģijas attīstību gan ASV, gan Eiropā. 1950.gadā viņš ieguva bakalaura grādu filozofijā, 1956.gadā – filozofijas doktora grādu Hārvardas universitātē, viņš ir pasniedzis Bērklijas un Čikāgas universitātēs. 1970.gadā viņš kļūst par sociālo zinātņu doktoru.

K.Gīrcs grāmatā "Kultūru interpretācijas" ir vairākas nodaļas, sākumā vairāk tīri teorētiskas, kurās viņš izklāsta viedokli, kas ir antropoloģija, kāds ir antropologa mērķis, tālākajās arī sīkāk pastāstot par saviem novērojumiem Bali, Javas salās un citur.

Kultūru var interpretēt kā cilvēcības formu, eksistences veidu un tehnoloģiju, kas īstenojas noteiktās mentalitātes formās, eksistenciālajos arhetipos, t. i. pašos vispārīgākajos

mitoloģiskajos motīvos, primārajās priekšstatu shēmās, kas ir pamatā jebkurai konkrētajai kultūrai, un visbeidzot visā to lietu un parādību kopumā, ko varētu saukt par konkrēto, cilvēcisko pasauli.”

(Rihards Kūlis)

[22-30] Vērtību raksturs

- Garīgās un materiālās
- Sakrālās un profānās
- Nacionālās un internacionālās
- Individuālās un sabiedrības
- Pasīvās un aktīvās

Garīgās vērtības kultūrā ir saistīta ar cilvēka prāta un jūtas pasauli. Tās var

būt draudzība, mīlestība, tikumi, ticība, patriotisms, latviskums...

Materiālās vērtības kultūrā saistītas ar priekšmetiem un lietām, kuras radītas kultūras procesos - mākslas darbiem, celtnēm, muzejiem, kolekcijām.

Sakrālās vērtības ir saistīta ar to, ko cilvēki uzskata par svētu un kam piešķir maģisku nozīmi.

Profānās – ar ikdienišķām parādībām.

[24] Mākslā un kultūra sakrālās vērtības ir nozīmīgas visos laikos. Dotajā piemērā ir Čimabuē „Krucifiks” 13.gs. un Savadora Dali darbs 20.gs.

[25] Profānā vērtība – ūdens.

Nacionālās vērtības kultūrā ir vairāk nozīmīgas kādas vienas nācijas pārstāvim. Piemēram, latviešiem – *Brīvības pieminēklis*.

Internacionālās vērtības kultūra ir nozīmīgas vairākām nācijām. Eiropiešiem tās varētu būt demokrātijas idejas, grieķu un romieši kultūras mantojums, kristīgā ticība.

Indivīda vērtības ir svarīgas tikai kādai vienai personai (sava ģimene, mūziķi un sportisti, par kuriem jūsmo, iemīļotās grāmatas un filmas)

Sabiedrības vērtības ir svarīgas plašākam cilvēku lokam

(piemēram, savas tautas un citu tautu kultūras mantojums, valsts tradīcijas, pieklājības normas.)

Pasīvās vērtības ir tādas, kuras patlaban nav sabiedrībā aktuālas.

Aktīvās vērtības būtiski ietekmē sabiedrības dzīvi pašreizējā mirklī.

[30] Mūsdienu dzīvesveida sastāvdaļa ir apsēstība ar lietām. Mūsdienu zinātne mums devusi tādās tehnoloģijas, par kurām mēs esam pateicīgi, automātiskā veļas mašīna, trauku mazgājamā mašīna, sirds stimulatori. Taču apsēstība ar mantām ir arī sava melnā puse – cilvēks kļūst par lietu vergu.

Piemērs. Mikelandželo Pistoletto. (Michelangelo Pistoletto). Skrandu venēra.1967-1974.

Aplicina mūsu **vēlmi** nopirkt un nogaršot vairāk nekā vajag, iegūt sev visu pasauli.

[31] Darba lapas 2.uzdevums. Izvēlies divas no šīm vērtībām un uzraksti pie kuras vērtību grupas tās pieder. Pamato savu viedokli!

Bībele, Mocarta mūzika, Latvijas himna, Ēģiptes piramīda, Kaives dižozols, eposs "Lāčplēsis", Tadžmahals Indijā, tavas dzimtas kapi

[32] Cilvēki daudz vairāk turas pie paradumiem nekā pie likumiem, jo likumi ir galvā, bet paradumi **kultūrā — sirdī.**

(Monteskjē)

[33] Jautājums diskusijai - Kam būtu jānotiek, lai **kultūra kļūtu vērtīgāka par naudu?**

[34] **Prezentācijā izmantotie avoti:**

- Lasmane, S. 20. gadsimta ētikas pavērsieni.-Rīga: Zvaigzne ABC, 2004
- Kūle, M. EIRODZĪVE. Formas. Principi. Izjūtas.-Rīga: Vītola izdevniecība, 2006
- Gīrcs, K. Kultūru interpretācijas, tulkotājs Agita Lūse izdots Rīga: Inteleks, 1998. 480 lpp.
- <http://wikipedia.org/wiki>
- <http://wikipedia.org/lv> *Maslova_vajadzību_hierarhija*